

Роля апазіцыі і (або) грамадзянскай супольнасці ў публічнай палітыцы і працэсе прыняцця палітычных рашэнняў

Эсэ выпускніка курса "Публічная палітыка для пачаткоўцаў"

Узнікаючыя крызісы ў дзяржаве, сур'ёзныя выклікі і супярэчнасці, без вырашэння якіх далейшы рух немагчымы, звычайна з'яўляюцца вынікам развіцця і разгортвання працэсаў, якія доўжацца гады і дзесяцігоддзі. Таму для аналізу сістэмных выклікаў у цяперашняй Беларусі неабходны хаця б кароткі экскурс у нашу найноўшую гісторыю.

1990-1994гг. Пераход да прэзідэнцкай формы праўлення. Выбары прэзідэнта

Перыяд праходзіў у складанай палітычнай барацьбе з удзелам старых і новых палітычных сіл, якія ўзніклі ў працэсе распаду СССР. Суадносіны сіл (і галасоў выбаршчыкаў) у перадвыбарнай кампаніі вызначаліся, у першую чаргу:

- абыякавасцю асноўнай масы грамадзянскага насельніцтва да выбараў і любой палітычнай актыўнасці: "вывучаная бездапаможнасць" пасля 70-гадовай манаполіі адной партыі на прыняцце рашэнняў на ўсіх узроўнях эканомікі і жыцця грамадства - "кіруючая і накіроўваючая роля КПСС";
- недаверам да «старых элітаў» (партыйна-гаспадарчай наменклатуры), якія канчаткова дыскрэдытавалі сябе няўдачамі за гады «перабудовы» і ліквідацыі наступстваў аварыі на ЧАЭС;
- недаверам да «новых элітаў»: да Вярхоўнага Савету, які прасоўваў неабходныя, але непапулярныя заканадаўчыя рэформы, ініцыяваныя дэпутатамі ад Беларускага Народнага Фронту «Адраджэнне»;
- адсутнасцю развітых інстытутаў грамадзянскай супольнасці, якія б адлюстроўвалі інтарэсы розных груп грамадства, адкрытых дыскусій і грамадскай экспертызы прапанаваных палітыкамі рашэнняў, нахталт абяцанняў "запусціць заводы";
- прыняццем Канстытуцыі 1994г., якая ўлічвала многія заканадаўчыя прапановы БНФ, у тым ліку статус беларускай мовы як дзяржаўнай. Аднак Канстытуцыя насіла вымушаны кампрамісны характар, нараўне з падзелам галін улады замацоўваючы асаблівае становішча і паўнамоцтвы прэзідэнта ў сістэме ўлады

(«Канстытуцыя дае мне царскія паўнамоцтвы» - як пазней выказаўся А. Р. Лукашэнка).

У такіх умовах выбары прэзідэнта скончыліся ў другім туры перамогай кандыдата А. Р. Лукашэнкі з адкрыта папулісцкай перадвыбарнай праграмай.

1995-1996гг. Пачатак пабудовы вертыкалі ўлады. Сцвярджэнне аўтарытарнага стылю праўлення. Крызісная карупцыя

Абраны пад дэкларатыўным лозунгам "Ні з левымі, ні з правымі, а з народам", прэзідэнт не збіраўся абапірацца на народ і выконваць дэмакратычныя працэдурны. Паскорана ствараліся першыя фрагменты "вертыкалі ўлады" для паступовага падпарадкавання ўсіх галін волі прэзідэнта. Істотную дапамогу ў абыходзе дэмакратычных працэдур і парушэнні норм Канстытуцыі аказалі А. Р. Лукашэнку сітуацыйныя саюзнікі з лагера былой камуністычнай наменклатуры. Гэта спрасціла яму задачу і дапамагала пасля пры наладжванні сувязей з расійскім кіруючым класам.

Для ўмацавання асабістай улады, пераваблівання на свой бок і подкупу ўплывовых палітыкаў і груп, прэзідэнту патрабаваліся ўласныя непадсправаздачныя рэсурсы. Трэба было разлічвацца з тымі, хто аказаў падтрымку на выбарах. Трэба было ўсюды расставіць "сваіх людзей", змяняючы пры гэтым падпарадкаванасць, структуру і функцыі органаў дзяржаўнага кіравання.

Ігнараванне норм законаў пад маркай «мэтазгоднасці», пастаяннае ператасоўванне кадравай «калоды» стварыла ідэальныя ўмовы для росту крызіснай карупцыі. Карупцыйныя магчымасці, у сваю чаргу, выкарыстоўваліся для дасягнення палітычных мэт і далейшага ўмацавання "вертыкалі ўлады".

Выключна важнымі задачамі было прымусіць замаўчаць СМІ. Перамагчы або нейтралізаваць палітычных супернікаў унутры краіны.

Кароткі «парадак дня» (пры жаласным становішчы спраў у Рэспубліцы і росце незадаволенасці насельніцтва) выглядаў так: «Заклучыць саюз з Расіяй. Утаймаваць інфляцыю. Прымусіць працаваць прамысловасць».

Для дасягнення гэтых мэт быў арганізаваны і праведзены са шматлікімі парушэннямі заканадаўства антыканстытуцыйны рэферэндум па пытаннях:

- надання рускай мове статусу дзяржаўнай;
- змены дзяржаўнай сімволікі;
- эканамічнай інтэграцыі з Расіяй;
- прадастаўлення прэзідэнту права распускаць парламант.

Перамога на гэтым рэферэндуме стала ключавым крокам да ўсталявання аўтарытарнага рэжыму асабістай улады А. Р. Лукашэнкі.

1997-2020гг. Вертыкаль ці пастка ўлады. Схематоз. Міжнародная карупцыя

Гэты перыяд зручна падзяліць на дзве часткі: да 2006г. (прыкладна) і пасля.

У першай палове адбываўся аднаўленчы рост эканомікі, які шмат у чым рухаўся за ростам асноўнага эканамічнага партнёра – Расіі - і атрыманнем крэдытаў – прамых і ўскосных (продаж энергарэсурсаў на вельмі выгадных умовах). Тэмпы эканамічнага росту ў асобныя гады вымяраліся двухзначнымі лікамі. Узростаў дабрабыт насельніцтва, дзяржава давала розным катэгорыям грамадзян сацыяльныя льготы.

У другой палове перыяду магчымасці экстенсіўнага росту аказаліся вычарпанымі. Спробы рэфармаваць эканоміку, ні ў чым не мяняючы палітычную сістэму, кожны раз прыводзілі да сур'ёзных крызісаў: фінансавых, эканамічных, сацыяльных. Кожны раз пераадоленне чарговага крызісу адкідала эканоміку назад і згубна ўплывала на стан грамадзянскай супольнасці.

Узрослыя карупцыйныя апетыты чыноўнікаў, палітыкаў на ўсіх узроўнях "вертыкалі ўлады" стала цяжэй задавальняць. Узнікла тое, што на слэнгу называецца "схематозам", калі прыбытак павінен быць атрыманы "тут і цяпер", не лічачыся з наступствамі. Карупцыя ўсё часцей паказвала сваё адкрыта крымінальнае аблічча, як, напрыклад, прымяненне не закона, а "паняццяў": вярніце дзяржаве шкоду ў двухразовым памеры ў абмен на вызваленне ад крымінальнай адказнасці. Вынаходзіліся і запускаліся з удзелам дзяржавы адкрыта карупцыйныя схемы тыпу продажу "растваральнікаў".

Кантрабандныя партыі прадукцыі аднаго дзяржпрадпрыемства (цыгарэты) спрабавалі правозіць у кантэйнерах іншага дзяржпрадпрыемства (будматэрыялаў) на тэрыторыю ЕС і г.д.

У рэшце рэшт карупцыя набыла класічны характар клептакратыі, якая незваротна прыводзіць палітычную сістэму да дэградацыі і разбурэння.

2021-2022гг. Выбар паміж дрэнным і горшым

Падзеі гэтага перыяду адбываліся зусім нядаўна. Яны выклікаюць мноства спрэчак і супярэчлівых адзнак і трывала злучаны з бягучым момантам. На мой погляд, улада паставіла сябе ў становішча, якое называецца ў шахматах «цугцванг». Неабходнасць рабіць чарговы ход прыводзіць да пагаршэння становішча і, у рэшце рэшт, да

пройгрышу ў партыі. Выбар для ўлады, вядома, ёсць. Але гэты выбар - паміж дрэнным і горшым.

Паміж 2022г. і надзеяй

Калі зноў у думках вярнуцца ў пачатак 90-х. Калі ўзгадаць энтузіязм беларусаў. Мітынгі, спачатку нешматлікія. Шэсце «Чарнобыльскі шлях» у Менску без пачатку, без канца, як тады падавалася.

І дэбаты ў Вярхоўным Савеце, калі невялікая фракцыя Беларускага Народнага Фронту «Адраджэнне» навязвала сваю волю, свой парадак дня на паседжаннях. Уносіла і дамагалася прыняцця лёсавызначальных законаў у жорсткіх дыскусіях з наменклатурна-камуністычным «балотам». Дэманстравала прынцыповасць і дысцыпліну, на 100 адсоткаў выкарыстоўваючы свой інтэлектуальны багаж. За кароткі гістарычны тэрмін апазіцыя тады паспела зрабіць вельмі шмат.

У наш час Інтэрнэт дае доступ да любога кантэнту, створанаму ў любым месцы Зямлі. Мы глядзім шмат інтэрв'ю, аналізаў, стрымаў з вядомымі людзьмі.

Але што я магу сказаць суседу на лавачцы ля пад'езда? Як выглядае праграма беларускай апазіцыі праз два гады пасля электаральнай рэвалюцыі 2020г.? Што змянілася?

Ёсць два бясспрэчныя патрабаванні: «вызваленне палітвязняў» і «прыцягненне да адказнасці вінаватых у злачынствах і катаваннях». Але іх выкананне азначае крах любога рэжыму - цяперашняга ці любога наступнага. І тады з неабходнасцю будзе выканана патрабаванне: "правядзенне свабодных і сумленных выбараў".

Ні хвіліны не сумняваюся, што радавы выбаршчык абярэ альбо «моцнага гаспадарніка», альбо «змагара з карупцыяй». Успомнім, на амаль свабодных і амаль сумленных выбарах 1994г. перамог (магчыма нават у першым туры) «моцны гаспадарнік і па сумяшчальніцтве змагар з карупцыяй» А. Р. Лукашэнка.

Мне хацелася б, каб беларусы на наступных выбарах выбралі не чарговую пэрсону. Але свядома зрабілі выбар свайго лёсу, лёсу сваіх дзяцей і ўнукаў у незалежнай, суверэннай і свабоднай Беларусі.

Мне хацелася б, каб прэтэндэнты на высокія дзяржаўныя і выбарныя пасады прыносілі прысягу. Прысягу на Канстытуцыі на вернасць незалежнай, суверэннай і свабоднай Беларусі.

І няхай нават гэта будзе Канстытуцыя 1994г. з мінімальнымі праўкамі і абмежаванымі (прадстаўніцкімі) функцыямі прэзідэнта. Кажуць, што гэта Канстытуцыя састарэлая. Гэта не так. У канстытуцыю Злучаных Штатаў Амерыкі з 1789г. было ўнесена толькі 26

паправак (першыя 10 з іх, якія складаюць "Біль аб правах", прыняты яшчэ да прыняцця дэкларацыі незалежнасці).

Мне хацелася б, каб Канстытуцыя Беларусі нязменна абараняла правы ўсіх беларусаў яшчэ хаця б 200 гадоў.

І каб мір і стабільнасць нашай краіны абапіраліся не на абяцанні палітыкаў, а на стройную сістэму інстытутаў дзяржавы і грамадства, на свядомыя і беражлівыя адносіны, на любоў да сваёй Беларусі.